

ПЕТРОВА
Ірина Павлівна –
кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник
відділу проблем регуляторної
політики та розвитку
підприємництва Інституту
економіки промисловості
НАН України

МОДЕРНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ СТАРОПРОМИСЛОВИХ РЕГІОНІВ НА ЗАСАДАХ SMART-СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ

За матеріалами наукового повідомлення
на засіданні Президії НАН України
11 березня 2020 року

Оцінено сучасний стан і тенденції розвитку промисловості Дніпропетровської, Донецької, Запорізької та Луганської областей України. Визначено перспективи неоіндустріальної модернізації економіки старопромислових регіонів на засадах smart-спеціалізації. Проаналізовано інституційне середовище регіонального розвитку цих областей. Запропоновано запровадити систему інститутів сприяння регіональному розвитку на засадах smart-спеціалізації. Обґрунтовано необхідність застосування публічно-приватного партнерства для прискорення неоіндустріалізації.

Ключові слова: старопромислові регіони, модернізація економіки, smart-спеціалізація, інститути розвитку, публічно-приватне партнерство, неоіндустріалізація.

Старопромислові регіони як головні носії індустріального бренду України минулого успадкували основні її структурні проблеми, а саме: середньотехнологічний рівень виробничої бази (рис. 1), недостатність коштів для закупівлі та впровадження інноваційних технологій, незначні обсяги державного фінансування інноваційних розробок, неможливість отримання кредитних ресурсів для їх інтенсивного впровадження.

Економіка Дніпропетровської, Донецької, Запорізької та Луганської областей пов'язана насамперед з традиційними галузями промисловості 3-го і 4-го технологічних укладів. «Галузеве ядро» цих економік представлено гірничо-металургійним виробництвом (див. табл.).

Промисловість зазначених областей орієнтується переважно на сировинну та первинну обробку, і це не сприяє створенню високотехнологічної доданої вартості та здійсненню неоіндустріальної модернізації. Технологічний склад виробництва практично не має перспектив для розвитку, залишаючись консервативним саме через сировинний фактор.

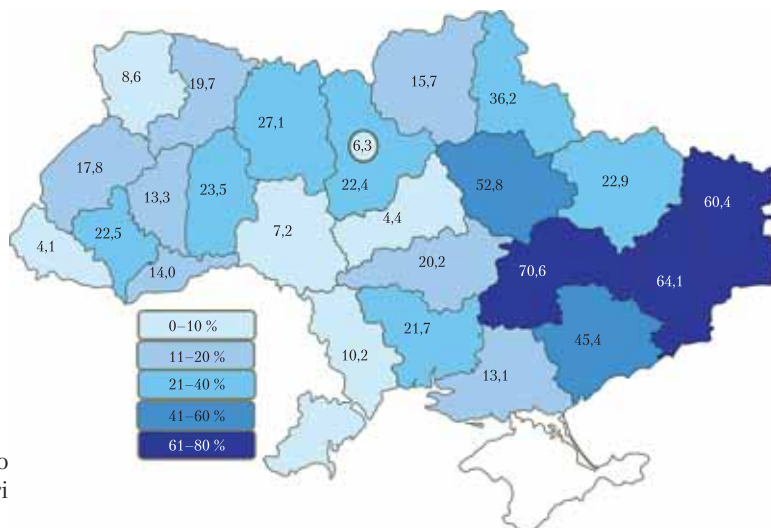

Рис. 1. Частка середньотехнологічного виробництва у структурі промисловості областей України

Технологічна структура промисловості старопромислових регіонів за видами економічної діяльності, %

Технологічна структура виробництва	Україна	Області			
		Дніпропетровська	Донецька	Запорізька	Луганська
Високотехнологічні галузі	1,6	0,1	0,1	0,9	2,1
Виробництво комп'ютерів, електронної та обчислювальної техніки	0,6	0,1	—	0,7	1,8
Виробництво основних фармацевтичних продуктів	1,0	—	0,1	0,2	0,3
Середньовисокотехнологічні галузі	10,1	6,3	6,9	16,9	21,4
Виробництво електричного устаткування	1,5	0,6	1,6	4,6	0,1
Виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших груп	2,3	1,1	3,4	1,6	0,6
Виробництво автотранспортних засобів	2,8	1,6	0,4	9,0	11,0
Виробництво хімічних речовин та хімічної продукції	3,5	3,0	1,5	1,7	9,7
Середньонизькотехнологічні галузі	35,2	70,6	64,1	45,4	60,4
Металургійне виробництво	16,6	37,7	41,7	35,4	38,2
Виробництво коксу та продуктів нафтопереробки	3,3	1,7	6,1	4,4	3,0
Добувна промисловість та розробка кар'єрів	10,8	26,8	14,3	3,2	18,4
Виробництво гумових і пластмасових виробів та іншої неметалевої мінеральної продукції	4,5	4,4	2,0	2,4	0,8
Низькотехнологічні галузі	53,1	23,0	28,9	36,8	16,1
Виробництво харчових продуктів, напоїв, тютюну	21,2	8,3	7,2	9,2	1,2
Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри та інших матеріалів	0,8	0,3	0,2	0,2	0,2
Виготовлення виробів з деревини, паперу, поліграфічна діяльність	3,1	1,5	0,5	0,5	5,1
Виробництво меблів та іншої продукції	2,1	1,7	2,0	3,3	0,8
Постачання електроенергії, газу, пари, повітря	24,6	9,5	17,0	228	8,2
Водопостачання, каналізація, поводження з відходами	1,3	1,7	2,0	0,8	0,6

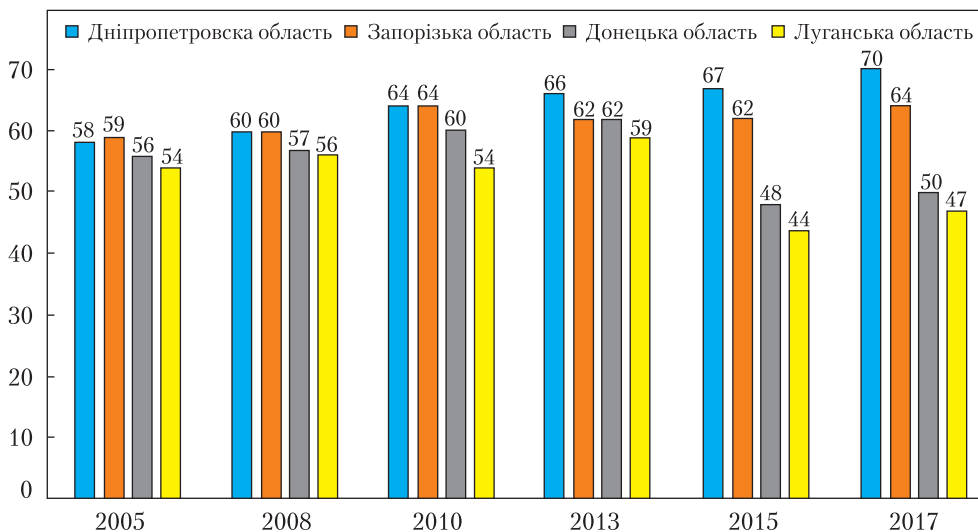

Рис. 2. Індекс неіндустріальної модернізації старопромислових регіонів

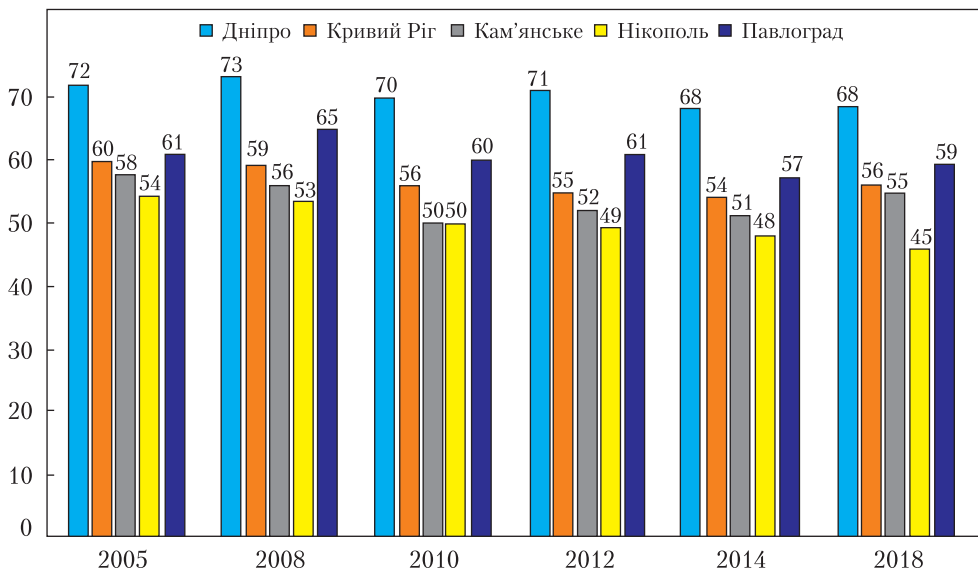

Рис. 3. Індекс неіндустріальної модернізації міст Дніпропетровської області

Наявний стан промисловості цих регіонів свідчить про необхідність модернізації її «традиційних» галузей, формування «неіндустріальної» інфраструктури та інститутів регіонального розвитку [1, 2].

Для визначення перспектив неіндустріальної модернізації в старопромислових регіонах було проаналізовано її рівень та динаміку. Це дало змогу виявити області з високим та середнім рівнем активності неіндустріальних модернізаційних процесів (рис. 2).

У зв'язку з подіями на сході України та через відсутність достовірної статистичної інформації щодо всієї території регіону індекс неіндустріальної модернізації для *Донецької* та *Луганської* областей знизився в кілька разів. Це свідчить про обмеженість можливостей модернізації економіки та актуалізує посилення заходів, спрямованих на науково-технологічний розвиток міст, підвищення рівня інноваційності продукції, зростання обсягів інвестицій у модернізацію виробництва, впровадження пе-

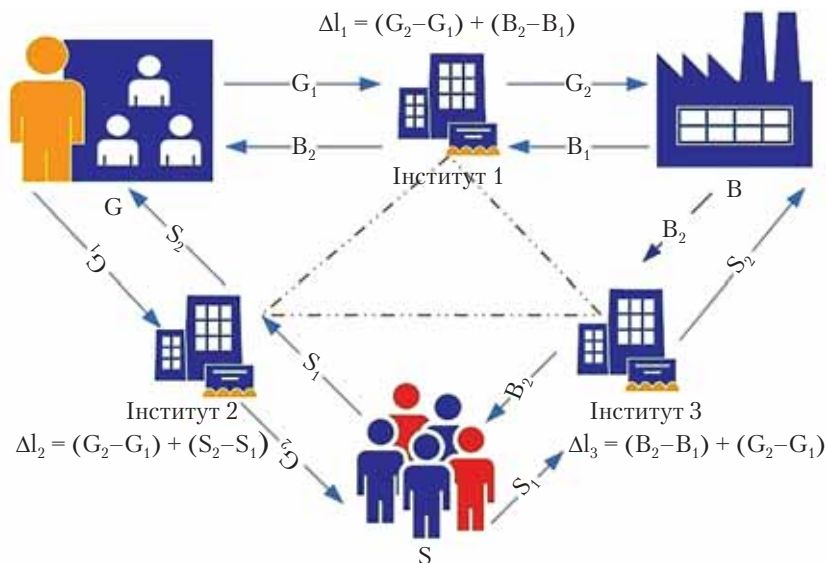

Рис. 4. Схема взаємодії держави, бізнесу, громадянського суспільства та інститутів: G – держава; B – бізнес; S – суспільство; G_1 , G_2 , B_1 , B_2 , S_1 , S_2 – інформаційні сигнали

редових технологій у виробничу діяльність та збільшення частки фінансування науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт.

Водночас Дніпропетровська і Запорізька області завдяки диверсифікації економічної діяльності та орієнтації на наукомісткі галузі демонструють позитивні зрушення.

Загалом на сьогодні потенціал Дніпропетровської області щодо неоіндустріалізації є значно вищим, ніж у інших досліджуваних областях старопромислових регіонів.

На рис. 3 наведено результати оцінки деяких міст обласного значення Дніпропетровської області.

Структурний аналіз валової доданої вартості в розрізі основних видів економічної діяльності підтверджує посилення значущості сфери послуг, частка якої є індикатором активності постіндустріальних процесів. Збільшення цього показника до рівня 45–50% свідчить про поступовий перехід до неоіндустріальної модернізації економіки. За цими індикаторами міста Дніпро та Павлоград мають перевагу.

Для визначення можливостей зміцнення сильних та мінімізації слабких сторін старопромислового регіону в контексті smart-спеціалізації, створення умов для впровадження неоіндустріальної моделі розвитку пропонується активізація інституційної складової

модернізації, зокрема інститутів регіонального розвитку.

У контексті інтеграції України до Європейського Союзу критично важливою є інституційна спроможність регіону щодо впровадження стратегії smart-спеціалізації.

У 2019 р. Україна посідала 85-те місце серед 141 країни у глобальному рейтингу конкурентоспроможності (57 балів з можливих 100). Одним з важливих чинників, що стримують зростання конкурентоспроможності, є слабкі інститути регіонального розвитку. Ця складова характеризує кількість і якість публічних та приватних інститутів, що функціонують на території регіону.

Наявність ефективних інститутів розвитку підвищить спроможність регіону впроваджувати реформи, генерувати та реалізовувати проекти, дозволить об'єднати потенціал і ресурси економічних агентів для здійснення неоіндустріальних перетворень. Інституційна спроможність є ключовою передумовою екстенсивного розвитку регіонів.

Такі інститути мають різну організаційно-правову форму та різне спрямування діяльності. Це фонди підтримки підприємництва, інвестиційні фонди, регіональні фонди і агенції розвитку, бізнес-інкубатори, інформаційно-аналітичні центри, торгово-промислові

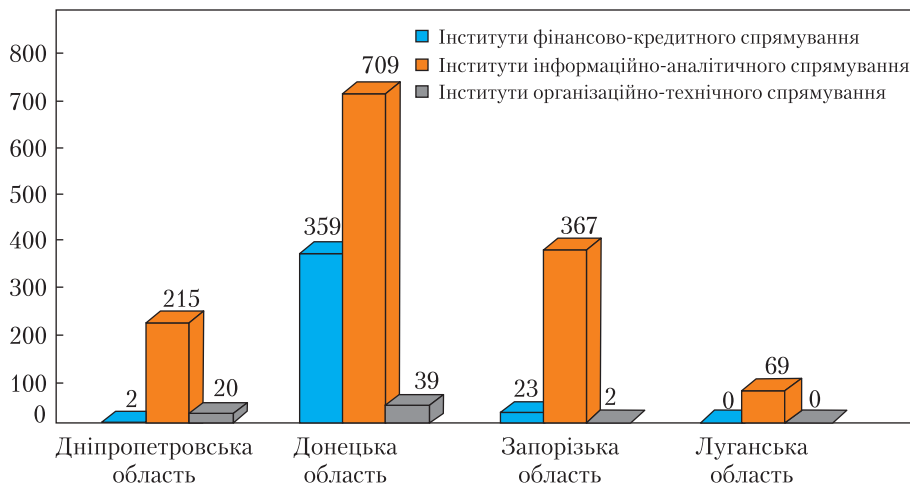

Рис. 5. Розподіл інститутів регіонального розвитку

палати, страхові і консалтингові компанії, кредитні спілки, організації роботодавців, громадські об'єднання, бізнес-центри тощо. Однак їх спільною рисою є спрямованість на активізацію економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності регіонів (стимулювання інновацій, формування кластерів та виробничих мереж), забезпечення реалізації стратегічного підходу до розвитку регіонів у контексті smart-спеціалізації, фокусування на специфічних потребах регіону або пріоритетних проєктах.

Для ефективного функціонування інститутів регіонального розвитку важливою є організація взаємодії економічних агентів. На рис. 4 наведено схему взаємодії держави, бізнесу, громадянського суспільства та інститутів, яка свідчить про можливість викривлення інформації у кожній гілці взаємодії. Крім того, транзакційні витрати зростають, оперативність прийняття рішень, як і їх якість, знижується, що негативно позначається на результативності взаємодії.

Тому при створенні інститутів регіонального розвитку доцільно якомога точніше обґрунтувати необхідність організаційних модифікацій та змін у регіональній системі управління. Наприклад, критерієм прийняття рішень щодо створення або реорганізації інститутів може бути оцінка викривлень інформаційних потоків.

Результати аналізу діяльності наявних на сьогодні інститутів регіонального розвитку,

проведеного за трьома напрямками — фінансово-кредитним, інформаційно-аналітичним та організаційно-технічним, свідчать про відсутність чітко визначених функцій для кожного інституту, дублювання цих функцій, розбалансованість та нескоординованість дій між різними інститутами, адже вони здатні виконувати свою місію тільки за умови чіткої координації дій і «по вертикалі», і «по горизонталі», яка здійснюється насамперед у рамках системи регіонального розвитку (рис. 5).

Спираючись на європейський досвід, варто зазначити, що інститути сприяння регіональному розвитку мають бути адаптовані до особливостей територіального розвитку регіонів з різним економічним потенціалом і географічним розташуванням. В Євросоюзі використовують єдину класифікацію для територіального поділу країн NUTS (Nomenclature of Territorial Units for Statistics) — номенклатуру територіальних одиниць для цілей статистики. На її основі ми запропонували для старопромислових регіонів України систему інститутів сприяння регіональному розвитку на засадах smart-спеціалізації, яка дозволить проводити узгоджену політику в цій сфері (рис. 6).

За цією класифікацією інститути розвитку розподіляються на такі реєстри: три регіональні (NUTS-1 — рівень економічних районів у складі кількох областей; NUTS-2 — рівень області; NUTS-3 — рівень міст) і два місцеві

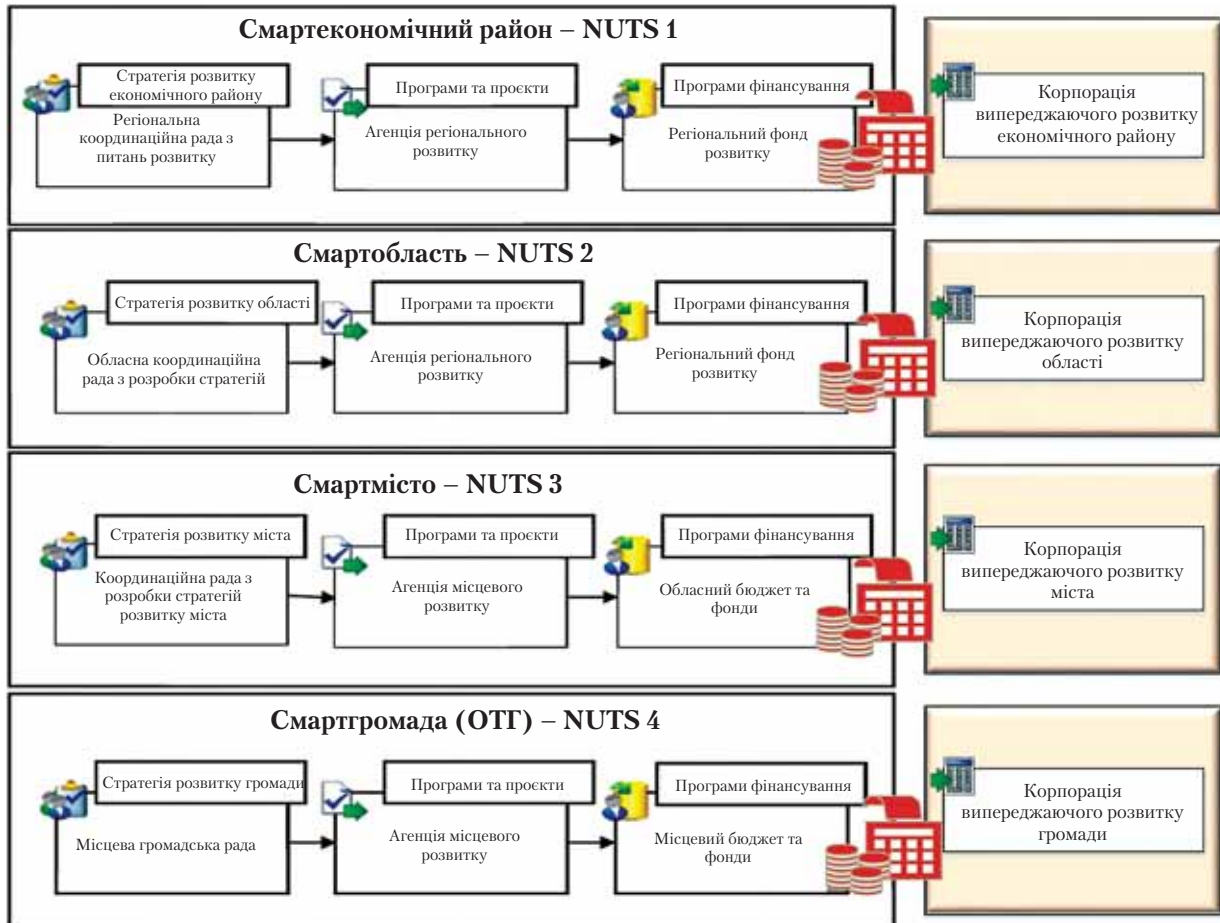

Рис. 6. Система інститутів сприяння регіональному розвитку на засадах smart-спеціалізації

(NUTS-4 (LAU-1) і NUTS-5 (LAU-2) – рівень громад або адміністративно-територіальних районів).

Запропонована система дає змогу по-новому підійти до управління розвитком територій, здійснивши якісний перехід у перерозподілі бюджетних коштів від цільово-проектного (фінансується набір проектів, які не розв'язують проблему в цілому) до програмного/проектного управління розвитком (фінансуються лише ті проекти, які вписуються у загальну логіку вирішення проблеми) [3, 4].

У процесі неоіндустріальної модернізації економіки постає необхідність у взаємодії держави та приватного сектору, заснованій на використанні нової моделі державного регулю-

вання, в якій держава створює умови і запроваджує стимули для розвитку бізнесу на засадах партнерства, тобто рівноправного діалогу між ними, і одночасно виконує свої традиційні обов'язки щодо суспільного відтворення.

Реалізація проектів публічно-приватного партнерства передбачає сам процес, який складається з кількох етапів, та залучення широкого кола учасників [5–7]. Результатом цієї взаємодії є реалізація проектів у пріоритетних сферах, інфраструктурних проектів та постійна взаємодія держави, бізнесу, суспільства і науки [8, 9].

Публічно-приватне партнерство доцільно розширити міжнародною складовою з урахуванням інвестицій міжнародних організацій та

міжнародних донорів з метою фокусування на специфічних потребах регіону або пріоритетних проектах.

Запропоновано запровадити режим міжнародно-публічно-приватного партнерства (RIPPP), який слід розглядати як систему управління $RIPPP = \{G; S; I; R; P\}$, де G – множина цілей, які декларуються досягти введенням цього режиму; S – суб'єкти, на яких поширюється дія цього режиму; I – множина норм, правил, обмежень і умов, необхідних для досягнення декларованих цілей; R – множина ресурсів, задіяних у процесі реалізації цього режиму; P – множина політик або стратегій, спрямованих на досягнення і реалізацію оголошених цілей.

Формування режиму міжнародно-публічно-приватного партнерства створить передумови для конструювання та збалансованого використання інструментів (стимулів, обмежень, правил тощо) для прискорення модернізації на засадах smart-спеціалізації. Режим міжнародно-публічно-приватного партнерства актуалізує залучення як міжнародних, так і вітчизняних інвесторів для реалізації інфраструктурних проектів.

Зазначені пропозиції та рекомендації можуть бути використані органами державної влади для посилення обґрунтованості розро-

блених стратегій smart-спеціалізації і програм промислового розвитку, а також для аналізу перспективного та поточного стану неоіндустріальної модернізації.

Зокрема, пропозиції щодо перспектив оцінки неоіндустріальної модернізації економіки старопромислових регіонів на засадах smart-спеціалізації було використано для стимулювання інвестиційної діяльності, сприяння створенню промислових, наукових та технологічних парків, розвитку інфраструктури; під час розроблення на засадах smart-спеціалізації стратегій та планів заходів з їх реалізації для Луганської, Донецької, Дніпропетровської, Київської та Полтавської областей, а запропоновану систему інститутів сприяння регіональному розвитку визнано перспективною.

Автор висловлює щирі подяку науковому керівнику, заступнику директора з наукової роботи Інституту економіки промисловості НАН України члену-кореспонденту НАН України Ю.С. Залозновій, директору Інституту економіки промисловості НАН України академіку НАН України О.І. Амошій та керівнику відділення проблем соціальної економіки та регіональної політики Інституту економіки промисловості НАН України доктору економічних наук В.І. Ляшенку.

REFERENCES

[СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ]

1. Lyashenko V.I. (ed.) *Modernization of economy of industrial regions of Ukraine in the conditions of decentralization of management*. Kyiv, 2018. (in Ukrainian).
[Ляшенко В.І. (ред.) *Модернізація економіки промислових регіонів України в умовах децентралізації управління*. Київ: Ін-т економіки пром-сті НАН України, 2018.]
2. Lyashenko V.I., Ivanov S.V., Petrova I.P. Strategy for the advancing development of cities in industrial regions. In: *Modernization of the economic mechanism through the prism of economic, legal, social and engineering approaches*: Proc. XII Int. Conf. (15 March, 2018, Minsk, Belarus). (in Russian).
[Ляшенко В.І., Иванов С.В., Петрова І.П. Стратегия опережающего развития городов промышленных регионов. В кн.: *Модернизация хозяйственного механизма сквозь призму экономических, правовых, социальных и инженерных подходов*: матер. XII Междунар. науч.-практ. конф. (15 марта 2018, Минск). С. 126–127.]
3. Lyashenko V.I., Petrova I.P. The system of institutions promoting regional development based on smart specialization. In: *Public Economics Management: New Challenges and Strategy*. Proc. V Int. Conf. (5–6 December, 2019, Kyiv, Ukraine). (in Ukrainian).
[Ляшенко В.І., Петрова І.П. Система інституцій сприяння регіональному розвитку на засадах smart-спеціалізації. У кн.: *Управління публічною економікою: нові виклики та стратегія*: матер. V Міжнар. наук.-практ. конф. (5–6 грудня 2019, Київ). С. 62–68.]

4. Zaloznova Yu.S, Petrova I.P. Institutional support for neo-industrial development of the old industrial regions of Ukraine. In: *Innovation Potential: State, Cluster, Enterprise*: Proc. Int. Conf. (27 December, 2019, Lisbon, Portugal).
5. Petrova I.P. Public-private partnership in the modernization of the economy. In: *Economic growth in conditions of globalization: competitiveness, innovation, sustainability*: Proc. Int. Conf. (11–12 October, 2018, Kishinev, Moldova). P. 65–69.
6. Zaloznova Yu., Petrova I., Trushkina N. The classification of forms of public-private partnership: synthesis of foreign and domestic experience. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2016. 2(3): 88–105. (in Ukrainian).
[Залознова Ю.С., Петрова І.П., Трушкіна Н.В. Класифікація форм державно-приватного партнерства: узагальнення зарубіжного та вітчизняного досвіду. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2016. Т. 2, № 3. С. 88–105.]
7. Zaloznova Yu.S, Butenko N.V., Petrova I.P. Public-Private Partnership in Ukraine: State, Problems and Prospects for Development. *Economic Herald of the Donbas*. 2016. (2): 21–28. (in Ukrainian).
[Залознова Ю.С., Бутенко Н.В., Петрова І.П. Публічно-приватне партнерство в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку. *Економічний вісник Донбасу*. 2016. № 2. С. 21–28.]
8. Amosha O.I., Cherevatskyi D.Yu., Petrova I.P. Concerning the classification of public-private partnerships in the sphere of coal mining. *Economy of Ukraine*. 2017. (10): 18–30. (in Ukrainian).
[Амоша О.І., Череватський Д.Ю., Петрова І.П. Щодо класифікації державно-приватного партнерства у сфері вугледобування. *Економіка України*. 2017. № 10. С. 18–30.]
9. Zaloznova Yu.S., Petrova I.P. Corporate Mine Development: essence, characteristics and mechanism of implementation. *Economy of Industry*. 2017. (3): 5. (in Ukrainian). DOI: <https://doi.org/10.15407/econindustry2017.03.005>
[Залознова Ю.С., Петрова І.П. Корпоративна розробка шахтного поля: суть, особливості та механізм реалізації. *Економіка промисловості*. 2017. № 3. С. 5–17.]

Iryna P. Petrova

Institute of Industrial Economics of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0515-5349>

MODERNIZATION OF THE ECONOMY OF THE OLD INDUSTRIAL REGIONS ON THE BASIS OF SMART SPECIALIZATION

According to the scientific report at the meeting of the Presidium of NAS of Ukraine, March 11, 2020

The current state and tendencies of industrial development of the old industrial regions of Ukraine are evaluated. Decreased industrial production volume, decreased investment in production, lack of financial resources, low competitiveness in world markets, increased dependence on imports are the reasons for which these regions are the least resistant to various destabilizing factors. Prospects of neo-industrial modernization of the economy of the old industrial regions on the basis of smart specialization are determined.

The institutional environment for regional development of the old industrial regions is analyzed. Formally, many institutes for the development of old industrial regions have been established in Ukraine, but their activity lacks necessary consistency and relevance to the specific conditions of development of such regions. The implementation of the smart specialization strategy actualizes the formation and development of a system of institutions promoting regional development.

It is proposed to introduce a system of regional development assistance institutes according to the NUTS level nomenclature of EU territorial units: smart economic district (NUTS-1), smart area (NUTS-2), smart city (NUTS-3), smart-community (NUTS-4 (LAU-1), NUTS-5 (LAU-2)).

The necessity of using public-private partnership to accelerate neo-industrialization as an institutional innovation that combines modernization of investment activity and of the mechanism of economic management is substantiated.

Keywords: old industrial regions, economic modernization, smart specialization, development institutes, public-private partnership, neo-industrialization.